

І. М. Пігуляк.

УКРАЇНЬСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА НА БУКОВИНІ — А БУКОВИНЦІ В КАНАДІ.

(Продовження).

4) В четвертій листі до священства й народа: „До греко-освященного Митрополита... Россовлахії... священників... й народа.”

Всі ці чотири листи перекладені на румунську мову Митрополитом Мелхеседиком знаходяться в Хроніці Румунської, стор. 62—67. Назву Россовлахія попри назву Мовровлахія в найдавніших часах не можна приймати за пограничне Руської Держави, але за етнографічну частину української землі й народа, що разом в пожиттю з Волохами творили молдавське князівство. І ми можемо тільки бути вдячні тому протопопови, тим митрополитам Россовлахії, що вони про обставини українського народу й землі, що входили в склад їх митрополії та князівства, не вложили в уста патріарха Антонія понеправді — але так, як вони самі були найкраще поінформовані...

Дальше в році 1401 в місяцю маю приказує патріарх Царгороду Матей, митрополитови Угро-влахії, щоб він прийняв священника Ізидора, який походить з Россовлахії в склад своїх священників (Miklosich et Miller: Acta diplomata sacra et profana Vol. II. Acta patriarchatus Constantinopolitani, S. 494-495. — Cronicu Romanului, S. 71).

Колиж Митрополія в Сучаві скріпилася, то князі церкви старалися о се, щоб на землях, де жив український нарід віруючі були обслуговані в українській мові на рівно з Румунами. Колиж опісля румунська мова була впроваджена й в церкву між Румунами, то старославянська мова остала в церквах де жили Українці як в Молдавії так й Буковині аж до теперішнього зрумунізовання. Найкращі до сього докази знаходимо в видаванню церковних книг, які мають рівночасно попри румунський й старославянський текст, як приміром Псалтиря з року 1680, що була видана славним митрополитом яським Досетієм (гляди Інв. Число 667. Чернеча бібліотека в Сучавици) так й Літургіарійон, що був подібно як вище згадана псалтиря видрукований на приказ єпископа в Радовецькій літографії в році 1745 (гляди й на другі в Bialu si Hodos Bibliografia Romaneasca). Один примірник згаданого Літургіарійона знаходиться тепер в митрополічій бібліотеці в Чернівцях (гляди Інв. No. X. 6. Post No. 16).

По відлученню Буковини від Молдавії та прилученню її до Австрії, українська людність Буковини творила далеко більшу перевагу над Румунами. Самий румунський єпископ Досетій Херескул в своїм звітному доповіді, як подає генерал Енценберг до головної військової Ради з дня 27 квітня, 1781 р. в точці шестій виразно заявляє: „Більш як половина греко-орієнтального населення говорить українською мовою (Zieglaue Bilder aus ober Bukovina 2. Bilderreihe das Jahr 1780 S. 151) а єпископ мусів певно добре знати свою єпископію, коли заявив про се в своїм звітному й ще жадав, щоб були для його єпископії доставлені потрібні церковно-славянські книги. При сім треба згадати, що в теологічній школі в монастирі Путні викладалося й старославянську мову — викладав її знаний граматик Деметрій Попович, та Евстахій Евтемії.

Про подібну статистику віруючих буковинської дієцезії, що до її національності подає яких 36 літ пізніше митрополит з Карловіц в своїй відповіді на письмо буковинського єпископа Данила Влаховича. Митрополит пише більше-менше слідує про буковинську дієцезію, що до плану науки в теологічній школі: „Нехай кандидати Вашої дієцезії, котрі походять з тої частини, де більша половина населення є українська й говорить тільки тою мовою, вчать ся деяких теологічних предметів в славянській мові (гляди M. Colinescu, Normalien der Bukowinoer gr. or. Diozeze III. Bd. S. 1391 Ann.).

Відомість про рівноправність української національності, віруючих буковинської дієцезії митрополит міг мати лиш з уст або з письма буковинського дієцезіяльного єпископа Данила Влаховича.

А колиж ми ще дальше розглянемо національну сторону віруючих буковинської дієцезії, то побачимо, що також самий єпископ, пізніший митрополит „Евгеній Гакман в своїм знанім посланію (Czernowitz 1865. S. 142) говорить: „Дієцезія складається з половини віруючих Русинів (Українців), а з половини Румунів”, і він сим домагався рівного поділу своєї дієцезії, щодо мови й щодо рівного трактування українського населення разом з Румунами.

Подібні відносини, що до рівного числа віруючих обох національностей, задержалися аж до сьогоднішнього дня. На

підставі останньої австрійської переписі з років 1900 й 1910 замешкувало Буковину в р. 1900 — 298.798 Українців а 229.018 Румунів; в році 1910 — 305.101 Українців, а 273.254 Румунів. Колиж ми від сьої загальної суми переписі відтягнемо 25.141 українських греко-католиків, то будемо мати чисте число православних Українців 279.960, а по відтягненню 1.143 греко-католиків Румунів, загальне число буде 272.111 православних Румунів. Подібну статистику, щодо рівного числа Українців і Румунів, бачимо також з переписі переведеної в 1920 році, яку перепроварило румунське правительство. Вона виказала 303.000 Українців і 284.000 Румунів.

На підставі сього можемо твердити, що дієцезія в якій число віруючих двох національностей мають рівну перевагу — не можна зачисляти до одної й після неї потім називати нашу архидієцезію національною румунською.

Така переміна буде для одної національності (се є Українців) несправедливою й ніколи не може запанувати в такій дієцезії порозуміння всіх віруючих, а викличе велике огірчення з покривдженої сторони.

Після засад греко-орієнтальної церкви, що дозволяє на національні церкви, як грецьку, болгарську, сербську, російську, румунську, коли тільки єдність віруючих одної національності до сього стремить — мають таке саме право до сього й Українці на Буковині, як і Румуни.

Колиж в предложенім статуті наша дотеперішня архидієцезія маєтись називати „греко-румунська” („orthodox-romana”) з промовчанням зовсім назви української — то я пропоную, як відпоручник українського народу, ради справедливості, щоб назва нашої архидієцезії була переіменована на архидієцезію „українська-румунська”, або щоб було зовсім відкинуто національну назву румунську а осталася тільки назва орієнтальна.”

XIV.

На протест проф. Козака, як я вже вище сказав, того дня ніхто не важився відповідати, тільки заступник председателя конгресу, др. Евзебій Попович, відповів на сей український протест слідує: „Я з християнської чести позволив вам пане сенатор на відчитання вашого протесту, однак заявляю, що я не можу допустити до дебати над вашими протестами, бо вони не входять в рамці сього конгресу. Ви перейшли в своїх протестах рамці програми назначеного теперішнього нашого конгресу, однак я уважаю, що за свою повинність, як председатель сього конгресу, заявити вам, як відпоручникови українського народу, що се вже стверджено й доказано, що актом злуки Буковини з Старою Румунією наша держава стала одною національною цілістю — з тої причини й всі віруючі нашої орієнтальної церкви прилучаються до одної неподільної національної румунської православної церкви, бо-ж ясно, що як всі не-румунські елементи, які входять в склад нашої держави не можуть змінити національного характеру нашої держави, так рівнож й не зможуть змінити не-румунські елементи нашої національної румунської православної церкви.

Український нарід нехай буде переконаний, що вирозумілість румунського народу не скривдить його на полі національно-культурно-релігійнім, й що він може свідомо продовжати своє національне, культурне й релігійне життя під скриптом румунської церкви, без жадної перешкоди, — однак всякі можливі виступи чужих елементів проти нашої національної держави та національної румунської церкви не будуть терпимі й толеровані. Із отсих то причин я й не можу дозволити допустити ваші протести до наради, й замикаю всяку дискусію над сею справою. (Після Dreptatea з 25 жовтня, 1921, число 214).”

Так бачимо, що відповідь заступника председателя конгресу була лише політичною хитрою маніфестацією, та політичним ударом, лише на те, щоб всякий протест з сторони Українців ослабити та задемонструвати потім в пресі, що Румуни не хотять утискати українську меншість, коли вона тільки буде смиренна. Бо-ж здається, що в сю відповідь й сам таки Евзебій Попович певно не вірив й уважав її лише за масенькі, гарно сказані слова в парламентарний спосіб, якими завжди засліплюється очі невдоволених. Колиж українські відпоручники домагалися, щоб їх протести прийшли під нараду, та були запроTOCOLовані — румунські відпоручники по довгій дебаті згодились, однак, коли прийшло до голосування, то пропозицію д-ра Козака, щоб архидієцезія не була названа національною румунською, але українсько-румунською, або зовсім відкинення назви національна румунська — а осталася назва православно-орієнтальна, відкинуто 37 голосами проти 7. На сей вислід українські відпоручники були пригатовані. Перевага румунського терору побідила.

(Дальше буде).